FÂTİH, BOĞAZLARIN TAHKİMİ, KARADENİZ; BİR OSMANLI GÖLÜ

Prof. Dr. Halil İnalcık*

I. İstanbul Fethi, Boğazlarda Egemenlik

İstanbul kuşatmasında iki konu gündemde idi: Boğazı yabancı düşman gemilerine kapayan Rumeli Hisarı (Fâtih, Rumeli Hisarı'na bizzat Boğaz-Kesen adı vermiştir), ikincisi İstanbul kuşatması uzun sürdüğü takdirde hisarda bir kuvvet bırakarak ablukayı sürdürmek (Bayezid'in taktiği). Pâdişah, Karaman seferi dönüşünde, Halîl Paşa'ya, Anadolu-Hisarı karşısında bir hisar yapılmasını emretti. Zaganos'un gayreti ile, daha 856 muharreminde (1452 Ocak-Şubat), sâhilde ilk burç yükselmiş bulunuyordu[1]. Rebiülâhirde (Nisan-Mayıs) büyük Zaganos burcu yapıldı. 26 Mart'ta, pâdişah, ordu ve donanma ile bizzat gelerek, öteki burçların ve sûrların inşâsına nezâret etti. Ağustos sonlarında İstanbul'u Karadeniz iâşe merkezlerinden kesecek, Anadolu-Rumeli arasında orduların geçişini güvence altına alacak ve gerekirse kuşatma ordusuna üss hizmeti görecek olan Boğaz-Kesen Hisarı tamamlanmış oldu.[2] Akabinde Sultan imparatora İstanbul'u teslim etmesi, aksi takdirde harbe hazırlanması gerektiğini bildirdi.[3]

6 Nisan-29 Mayıs arasında 54 gün süren İstanbul kuşatmasında, savunmada Venedik başlıca direnci gösterdi. Fatih'in teslim önerilerini etkisiz bıraktı. Latin aslından 3000 kişi savunmaya katılmıştı. Venedik donanmasının Ağriboz'a gelmesi üzerine Osmanlı harp meclisi hemen genel bir saldırı kararı aldı ve 29 Mayıs günü şehir hücumla alındı. Fâtih, esir Venediklilere aman vermedi. Ertesi yıl Senato, Levant'taki çıkarlarını korumak için elçisini gönderdi ve Fâtih ile ticaret imtiyazlarını güvence altına alan bir andlaşma imzalandı.

Coğrâfî ve stratejik koşullara gelince, ilkin İstanbul'un fethi siyasî koşulları, Osmanlı devleti lehine olarak, temelinden değiştirmiştir. Fâtih, "donanmasını İstanbul'da tutmak imânını bulursa, tekmil dünyaya hâkim olacağını düşünüyor";[4] iki kara (Anadolu ve Rumeli) ve iki denizin (Akdeniz ve Karadeniz) hâkimi olmak iddiasında bulunuyordu. 1452'de Rumeli-Hisarı'nın, 1463-1464 kışında Gelibolu Boğazı'ndaki hisarların inşâsı, İstanbul'da bir tersânenin kuruluşu, bu arada Boğazlara yakın adaların istilâsı gibi tedbirler ile Fâtih İstanbul'un yaklaşılmaz durumunu güçlendirmiştir. Boğazlarda Türk hâkimiyeti dönemi Fâtih ile başlar. Bu sayede, 1463-1479 harbinde Ve-

---

* Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

1 E. H. Ayverdi, *Fâtih ve İstanbul dergisi*, I, 63–68.

2 İnalcık, *Fâtih devri*, I, 120 v.d.d.

3 Tursun Bey, s. 42; Rûhî; Sphrantzes'e göre (234), Haziran'dadır; bkz. H. İnalcık, *Fâtih devri*, I, 123.

4 Z. Dolfin, XX.

nedikliler İstanbul'a sokulamamıştır. İstanbul'un fethi ile, o zamana kadar Anadolu ve Rumeli'de iki ayrı parça halinde bulunan Osmanlı ülkesi birleştirilmiş, bu iki parçanın boğazlardan kesilmek tehlikesi ortadan kalkmıştır.

Akdeniz ve Karadeniz'de donanmaları olan Selçuklu sultanları *Sultanu'l-Berr ve Hakanu'l-Bahr* unvanları kullanırlardı. Fâtih, *Sultanu'l-Berreyn ve Hakanu'l-Bahreyn* unvanına (iki Kara'nın, Anadolu ve Rumeli'nin sultanı ve iki Deniz'in yani Ege Denizi ve Karadeniz'in Hakanı) unvanıyla egemenlik alanlarını tarif ve tayin etmiştir.

İstanbul'un fethi haberi bütün Avrupa'da korku ve heyecan uyandırdı. Roma'da panik baş gösterdi. Papalık, Bizans gemilerini Türkler'in ele geçirdiği ve Sultan'ın iki ay içinde İtalya'yı istilâ edeceği söylentileri yayıldı. Bu haberleri, Venedik, Ceneviz ve Rodos kaynakları teyid ediyordu.

Batı Hıristiyan dünyası, Fatih'in ilk hedef olarak Karadeniz ve Ege'de hakimiyet kurmak istediğini ve bunun için donanmasını harekete geçirdiğini görmekteydiler. Bu devletleri Avrupa'nın bir Haçlı seferi halinde harekete geçmesini zorunlu buluyorlar, Papa ile temas kuruyorlar ve Sultan'ı diplomasi yoluyla durdurmaya çalışıyorlardı.

Fâtih, Ege'deki bütün adalar üzerinde egemenlik iddiasında bulunuyordu. Fetihten hemen sonra bir donanmasını Ege'ye göndererek, Rodos Şövalyeleri'ni ve Sakız'da Ceneviz Mahone'sini Osmanlı hakimiyetini tanımaya ve haraç ödemeye davet edecektir. Papa'nın emrinde olan Rodos şövalyeleri için Sultan'a haraç ödemek tarikatın kendi varlığını inkâr etmesi demek olurdu. Öbür taraftan Rodos, 1450 yılında II. Murad'dan bir kapitülasyon elde etmiş ve Anadolu ile ticareti gelişmiş bulunuyordu. Bu sebepten harac ödeme yerine her yıl Sultan'ın huzuruna hediyelerle bir elçi heyeti göndermeyi önerdiler. Midilli'de ve etraf adalarda Cenevizliler, Fatih'e karşı daha uyumlu bir tutum izlediler.

İstanbul'un fethinden sonra 1453-1456 yıllarında Fatih'in siyaseti şu noktalarda toplanabilir: Hıristiyan Batı'nın bir Haçlı seferiyle İstanbul üzerine geleceğini önemle hesaba katmaktadır. 1456'da Papalık donanması Boğazlar'ın dışındaki adaları ele geçirmek için harekete geçecektir. Bu adaların zaptı İstanbul'un geri alınmasına başlangıç olacaktı.

Özellikle Venedik, Ege'deki kolonileri için kaygı içindedir. 1453-1454 yılında Venedik donanması (32 kadırga) Boğaz'ın açıklarında devriye gezmektedir. Venedik, Ağriboz adası için özellikle kaygı duymaktadır. İstanbul düştükten sonra Ağustos ayında Venedik amirali 17 Türk fustasını ele geçirmişti. Venedik, bir Haçlı seferi örgütlemesi için Papa üzerinde de baskı yapmaktadır. Haçlı seferi için yapılan planda, hemen 50 kadırganın donatılması ve bunun için 240.000 düka toplanması önerildi. Venedik, fetihten sonra Ege'de savunma için Hıristiyan dünyasından yardım görmediğini Papa'ya anlattı; Ağriboz adasını korumak için Ege'de 12 kadırgasını devamlı hazır tutuyor, Yunanistan kıyılarında ve Ege'de Venedik kalelerini tahkim etmek için yeni önlemler alıyor ve yeni gemiler inşasına karar veriyordu. Fatih'in Ege'de hakim olduktan sonra İtalya'ya çıkartma yapması ihtimali öne sürülüyordu. Venedik, aynı zamanda İstanbul'da en iyi şartlarla bir barış anlaşması yapmak için diplomatik girişimlerini sürdürüyordu. 1454 Temmuz'unda İstanbul'a Bartolomeo Marcello balyoz tayin edildi. Venedik için Mora yarımadası özellikle önem tanıyordu. Burada Mora'nın güneyinde iki önemli kale, Koron ve Modon Venedik'le Ege arasında ulaştırma yolu üzerinde hayatî bir önemdeydi. Osmanlılar'a karşı yarımadayı savunmak için yerli hükûmetlerden en önemli kalelerin Venedik'e terk edilmesini istedi. Venedik, özellikle Korint ve Patras'ı ele geçirmeye çalışıyordu. Buna karşı Fâtih, 1458-1460 seferlerinde Mora'yı tamamıyla kendi hükmü altına alacaktır.

II. Fatih'in Donanması, Ege'de Harekât (1455-1463)

Osmanlı donanmasının Ege'ye ilk defa 1455 yazında girdiğini görüyoruz. 1455 baharında donanma Gelibolu'dan, kapudan Şarabdar Hamza kumandasında hareket etmiştir. Bu donanma, 25 büyük kadırga, 50 orta boy kadırga, yüzden fazla küçük gemi olmak üzere 180 gemiden oluşuyordu. Fâtih Taşoz adasının teslimi ve Midilli'nin ödemekte olduğu haracı üç binden dört bin altına çıkarması şartıyla Midilli hâkimi Domenico'nun senyörlüğünü onayladı. Hamza kumandasındaki donanma sonra Sakız'a vardı (29 Mayıs 1455). Hamza orada oyalanmayarak Rodos üzerine hareket etti. Zira seferin esas hedefi Rodos'tu. Hamza, kalenin topları karşısında saldırmaya cesaret edemedi. Oradan ayrılarak Kos adası üzerine giderek çıkarma yaptı; iki ay süren bu seferden sonra Gelibolu'ya döndü.

Fâtih, Ege adaları üzerinde egemenliğini kurmakta kararlı idi. Hiçbir şey başaramadan dönen kaptan Hamza'yı azletti ve Sakızlılar'ı cezalandırmak için Yunus kumandasında küçük bir donanmayı yola çıkardı (1455 sonbaharı). Yunus kumandasındaki donanmanın bir hedefi Rodos ise öteki hedefi Kiklat takımadalarının başında bulunan Venedikli dukayı harç vermeye zorlamaktı. Bu donamma Midilli kuzeyinde fırtınaya tutularak dağıldı. Gemilerden bir kısmı battı (Çağdaş Yunan tarihçisi Dukas'a göre beş gemi battı ikisi karaya oturdu). Yunus, kalan gemileri Midilli önünde topladı ve Sakız'a ait şap ticaret merkezi olan Yeni-Foça (Foglia Nuova) üzerine gitti. Şehir teslim oldu (31 Ekim 1455). Kale yerle bir edildi. Bu şehirden İtalyanlar yılda 14.000 kantar şap ihraç etmekte ve büyük gelir sağlamaktaydılar. Fâtih, başarısız kaptanı Yunus'u idam ettirdi. Donanmanın başına bu sefer İsmail Kaptan'ı tayin etti (Mayıs 1456).

Venedik, Ege'deki kolonilerini himaye etmek için Adriyatik denizindeki donanmayı göndermeyi düşünüyordu. O senenin kışında Batı Anadolu'daki gaziler *fusta* adı verilen küçük gemileriyle Ege adalarına karşı harekâtta bulundular. Buna karşı Venedik 6 kadırgalık bir donanmanın Ege sularında karakol gezmesine karar verdi.

Enez (Ainos), İmroz ve Somatraki hakimi olan Palemede ölmüş, mirası üzerinde aile içinde anlaşmazlık çıktığından bir taraf Fatih'e başvurmuş, onun İtalyanlar'la Sultan aleyhinde gizli görüşmelerde bulunduğunu söylemişti. Boğaz ve İstanbul için stratejik önemi olan Kuzey Ege adalarını Fâtih ilhak etmeyi zorunlu görüyordu.

Midilli hakimi Domenico haracını göndererek Sultan'ı yatıştırmaya çalıştı (Ağustos 1456). Domenico, Fatih'in Midilli adasını doğrudan doğruya işgal etmesinden korkuyordu. Cenevizliler adaya bir harp gemisiyle asker ve silah gönderdiler ve bir Haçlı yardımı sağlamak için Papa'ya başvurdular. Böylece, Gattilusi ailesine ait adaların geleceği Papalığı yakından ilgilendiren âcil bir mesele olarak ortaya çıktı. Venedik; Limni ve İmroz adalarını işgal etmek için hazırlandı. 1456 yılında Fâtih, bilindiği üzere Belgrad üzerine yürümüş ve yolda Enez'i işgal etmişti. Enez'den sonra donanma İmroz adasını işgal etti ve adanın idaresini Fâtih, sadık adamı Rum tarihçisi Kritovoulos'a bıraktı. Çok geçmeden Osmanlılar, Limni'yi de işgal ettiler. Adanın Rum halkı Nicola [illegible]si'nin ezici idaresinden memnun değildiler. Osmanlı'ya taraftar olan Rumlar ayaklandılar [illegible] Sultan'dan adanın Osmanlı idaresi altına alınmasını istediler. Middili senyörünün 2 gemiyle gönderdiği kuvvet ada halkıyla çatışmaya girdi ve imha edildi. Üç gün sonra Osmanlı donanmasının kapudanı Hadım İsmail gelerek Sultan'ın adamlarını yerleştirdi (Mayıs 1456). Fâtih böylece İstanbul'a karşı gönderilecek bir Haçlı dnanmasının bu adaları ele geçirmesi önlenmek istiyordu. O dönemde Roma'da bulunan Rum asıllı İsidore, Papa'ya Türkler'in donanması ve ordusu, hakkında şu bilgileri vermiştir: "Fatih'in donanması küçük büyük 230 gmiden oluşmakta, ordusu 30.000

sipahi ve ondan fazla yaya askerini içermektedir. Devletin büyük mâli kaynakları mevcuttur. Güney İtalya'ya bir Osmanlı istilâsı mümkündür". Bu haberler Papalık sarayında panik yarattı.

Osmanlı karşısında başlıca rakip güçler, Akdeniz'e hakim Venedik ile İspanyol Napoli Kralı V. Alfonso (1435-1458) idi. Osmanlı ile bu devletler arasında çatışma alanları Ege adaları, Mora ve Arnavutluk idi. Bu bölgelerin Fâtih tarafından ele geçirilmesi, İtalya için büyük bir tehlike sayılmaktaydı. İstanbul'un düşmesi üzerine Batı Avrupa'da Türkler aleyhine yoğun bir propaganda başlamış, bir Haçlı ordusu için para toplanmaya ve Endüljanslar dağıtmaya memur olan tarikat mensubu keşişler faaliyete geçmişlerdi. Hıristiyan Batı'da İslâm, Türk adıyla birleştiriliyor, Türkler Hıristiyan milletleri yok etmeye gelen semavî bir felaket, Tanrı'nın Hıristiyanları cezalandırmak için gönderdiği Deccal gibi tasvir ediliyordu. Kilise, Haçlı için para toplamak ve nüfuzunu yaymak için bu propagandadan faydalanmaya çalışıyordu. Para toplama usulleri, endüljans satılması ve türlü yolsuzluklar Hıristiyan halk arasında Papalığa karşı akımların güçlenmesine sebep olacak, Protestanlık'ın zuhurunu hazırlayacaktır.

Papa, Ege'ye Haçlı donanmasının hareketini 1 Mart 1456 olarak ilân etti. Haçlı donanması 30 kadırga ve 2 büyük kalyon, 1000 denizci ve 500 asker, 300 top ile hareket etti. Donanmanın plânı Rodos'u üs yaparak Sakız ve Midilli'yi ittifakına almak ve Fatih'in Kuzey Ege'de ele geçirdiği adaları işgal etmekti. Böylece Ege Denizi yeniden Hıristiyan kontrolü altına girecek ve ilerde Macaristan'ın kara ordusuyla işbirliği halinde İstanbul üzerine yürüyecekti. Plânın temel hedefi Türkler'i İstanbul'dan çıkarmaktı.

Papalık donanması Midilli'ye vardığında Fatih'e haraçgüzarlığı kabul eden, Gattilusiler'den Domenico ve Nicolo itaatten çıktılar.

1456'da Haçlı donanmasının Kuzey Ege'deki harekâtı hakkında göz tanığı olan Rum tarihçisi Kritovoulos ilginç ayrıntılar vermektedir. Papalık donanması Limni'yi anlaşma yoluyla ve Taşoz adasını da savaşla ele geçirdi ve Hıristiyan garnizonlar yerleştirdi. Bu harekât sırasında Osmanlı donanması bir varlık gösteremedi. İmroz'u savunmak için bırakılan Osmanlı kuvveti 100 yeniçeriden ibaretti. Fatih'in Belgrad önünden ric'atı (1456) Hıristiyanları cesaretlendirmişti. O yaz Osmanlı donanması Karadeniz'e çıkmış, oradaki harekâtla eli kolu bağlanmış, sonbahar gelince de gemilerdeki savaşçı asker, yani azepler âdet gereği tatile girip donanmayı terk etmişlerdi.

Fâtih, 1457 baharında Midilli'ye karşı Gelibolu Beyi Donanma Kumandanı İsmail idaresinde kuvvetli bir donammayı harekete geçirdi. Kritovoulos'a göre 150 gemiden oluşan bu donanmada toplar, kuşatma âletleriyle çok sayıda kara askeri mevcuttu. Böylece, daha bu tarihte Fatih'in Midilli'yi ülkesine katmaya kararlı olduğu anlaşılıyor. Fakat biliyoruz ki, bu fetih, 1462'ye kadar geciktirilmiştir.

Haçlı donanması, Osmanlı donanmasına karşı gelmeye cesaret edemeyerek Sakız'a çekildi. Osmanlı donanması Midilli'de Molybos hisarını on gün kadar kuşattıysa da alamadı. Adayı yağmalayarak Gelibolu'ya döndü (Ağustos 1457). Haçlı donanmasının adayı koruyamadığını gören Domenico, Sultan'a haracı gönderip itaat etti. Aynı yıl Sakız ve Naksos adaları da haraçların gönderip itaatlerini sundular.

Rodos'ta üslenen Haçlı donanması, Papa Calixtus'un ölümü üzerine 1458 yazında İtalya'ya geri dönmüş ve Kuzey-Ege'de ele geçirilen adaların başına birer *vicar* atanmıştır. Venedik ve Katalanlar, bu adaların kendilerine teslimini istemişlerse de, Papa bunu reddetmiştir. 1457-1460 döneminde bu adalar üzerinde Sultan'ın hakimiyeti iade olunmuştur. Adalardaki Rum halkı, Katolik Latinler'in hakimiyetini zorla kabullenmişlerdi. Mora despotu Dimitrios ile Fâtih arasında

yapılan bir anlaşmaya göre, İmroz ve Limni adaları yıllık 3.000 altın ödemek koşulu ile kendisine verildi. Limni Rum halkının ileri gelenleri, Katoliklerle işbirliğinden kaçındıkları için Papa'nın garnizonu, Fatih'in adamı Kritovoulos'a teslim oldu. O yılın sonbaharında Gelibolu'da donanmanın başına tayin edilen Zaganos Paşa, Taşoz ve Sumatraki'yi ele geçirdi. Ertesi yıl Fâtih bu dört ada ile Enez'i Demetrius Paleologos'a timar olarak verecektir. 1455'te vezarete gelen Mahmud Paşa, Midilli hakimi Gattilusiler'e karşı daha sert bir siyaset takip edilmesini, karada onlara ait yerlerin işgalini istiyordu.

Bu arada Midilli'de Osmanlılar'a karşı olan hizip başa geçti. Nicola, kardeşi Osmanlı taraftarı Domenico'yu hapse attı ve boğazladı (1458 sonları). Her gün beklenen bir Osmanlı müdahalesine karşı askerî hazırlıklar yaptı ve Ceneviz'den yardım istedi. Sultan'a görünüşte haraç-güzarlık şartlarını yerine getirir gibi görünmekle beraber, gizli anlaşmalar yapması ve korsanlara engel olmaması üzerine Sultan onu düşman ilân etti. Fatih'in Midilli'ye karşı artık kaçınılmaz hale gelen seferi birkaç sene kesintiye uğradı. Daha âcil olan Mora, Trabzon ve Eflak seferleri bu arada gündeme geldi (1458-1461). Nihayet 1462 yılında Fâtih kendisi denizde ve karada büyük hazırlıklardan sonra Midilli'yi saldırdı (Kuşatma hakkında en iyi kaynağımız Kritovoulos'tur). Veziriazam Mahmud Paşa kumandası altında donanma (Kritovoulos'a göre 200 gemi) Eylül başında adaya çıkarma yaptı. Eflak seferinden İstanbul'a yeni dönmüş olan sultan kara ordusuyla Ayazmend'e geldi.

Ordunun büyük topları karşısında Midilli kalesi uzun süre dayanamadı. Aşağı hisar (Melanondion) düşünce, Nicola teslim oldu. Hıristiyan ordusunda 70 Rodos Şövalyesi, 110 Sakızlı ve bundan başka Katalan ücretli askerleri vardı. Avrupa'dan gelen asker herhalde binden fazla idi. Kahren güç kullanarak alındığı için şehir halkı cezalandırıldı. Fâtih onları idam etti. Şehir ve köylü halktan bir kısmını esir aldı. Bunları İstanbul dışında Eyüp'e bağlı köylerde yerleştirecektir. Halkın büyük kısmını reaya olarak yerinde bıraktı. Gerekli memurlar tayin ederek şehri Osmanlı ülkesine kattı. Midilli'nin ayrı bir kanunnâmesi mevcuttur. Kayda değer ki, bu Midilli harekâtı sırasında Venedik donanması Sakız'a gelerek tehditkâr biçimde harekâtı gözledi (Venedik donanması 29 kadırgadan oluşmaktaydı). Şehri teslim almak üzere Fâtih adaya geçmiş ve 4 gün kalmıştır.

Papa, Ege'de Scrampo idaresinde donanmayı orada tutmaya çalışıyordu. Papalık, Avrupa devletlerini Haçlı seferine çekmek için 1457'de Roma'da bir kongre toplamaya çalıştıysa da, sonuç alamadı.

Ege adalarındaki mücadelede Fatih'in başarısında, kuşkusuz Rum halkın Latinler'den ve Katolik hakimiyetinden nefret etmeleri de rol oynamıştır. Kritovoulos'a göre Rum halkı, kendilerini kurtarmak için Batı Hıristiyanlığı'nın bir şey yapamadığını da görmekteydiler. Öte taraftan Osmanlılar da ileri gelen Rumlar'ı himayeye dikkat ediyorlardı. Ege adalarını ilkin Paleologlar'dan birisine, Demetrius'a vererek askerî sınıfı yerinde bırakmayı ve muhtar bir idare kurmayı düşündüler. Ancak Fâtih Latinler'in saldırgan politikası karşısında bu adaların Boğazlar ve İstanbul için tehlikesini göz önünde tutarak adaları doğrudan doğruya Osmanlı idaresi altına almaya karar verdi. Sultan, diplomatik yöntemleri de kullanmaya dikkat ediyor ve Venedik'i tarafsız tutmaya çalışıyordu. İstanbul fethinin üzerinden 10 yıl geçtiği halde iki taraf 1463'e kadar doğrudan doğruya bir çatışmadan kaçındılar.

III. Denizgücü Venedik ile Uzun Savaş (1463-1479)

Osmanlıların Doğu'daki rakibi Uzun Hasan, Venedik ile ittifak etti. Daha 1463 son baharında müttefikler taarruza geçmiş bulunuyorlardı. Venedikliler Argos'u geri almışlar ve Mora'da Hexamilion (Kerme) hisarını tekrar yükseltmişlerdi (Eylül). Mora'da bir çok kaleler ve şehirler isyân ederek, Venedikliler ile birleşti. Yarım-ada içindeki Müslümanlar kalelere kapanıp kaldılar.[5] Aynı tarihte Macar kıralı Bosna'nın pâyitahtı Yayiçe (Yaitse)'yi zaptetti (16 Aralık, I, 1463). Venedik donanması Gelibolu boğazı dışında dolaşıyordu. Fâtih, her taraftan beliren bu tehlikeler karşısında âcil önlemler aldı: Kışın yaklaşmış olmasına rağmen, Mahmud Paşa'yı kuvvetli bir ordu ile Mora'ya gönderdi. Donanmayı takviye için, Kadırga limanı tersânesini genişletti ve İstanbul'u güvenceye almak üzere, boğazında karşı-karşıya Sultâniye (Çanakkale) ve Kilidülbahr (Eceâbâ) kalelerini inşâ ettirdi (1463/1464 kışı). Mora'da Venedikliler, mağlûp olarak, yarım adayı bir kere daha Osmanlılara terketmek zorunda kaldılar.

1471'de Uzun Hasan'dan elçiler Venedik'e gelerek, Fâtih ve Mısır sultanı aleyhinde ittifak antlaşması yapmak istediler. İttifak esâsları şu şekilde idi: Venedik gemileri ateşli silâhlar ile bunları kullanacak ufak bir kuvveti Karaman sâhillerine getirecek, Uzun Hasan da bu tarafa bir kuvvet göndererek, müttefiki ile temas sağlayacak. Başarı sonunda Uzun Hasan, Anadolu'nun büyük kısmını alacak, Osmanlı padişahına kıyılarda, hisar yapmaması ve Karadeniz'i Venedik gemilerine açık bulundurması kabul ettirilecek; Mora, Midilli, Ağriboz ve Argos'un Venedik'e iâdesi sağlanacak, Venedikliler Uzun Hasan'a boğazları geçerek İstanbulu zaptedebileceklerini de söylemekte idiler. Venedik, Napoli, Rodos, Papalık ve Kıbrıs gemilerinden kurulu büyük bir haçlı donanması 1472 yazından beri Osmanlıların Akdeniz kıyılarında dehşet saçıyordu. Antalya (Ağustos 1472), İzmir (13 Eylül) yağma edilmiş ve yakılmış idi. Bu donanma, 1473 baharında Karamanoğlu Kasım Bey ile işbirliği yaptı. Gorigos, Sıgın ve Silifke kaleleri, tehdit altında, Kasım'a teslim oldu. Bununla beraber Fatih'in Rumeli akıncı kuvvetlerini daha kıştan Sivas bölgesine göndermesi ve 1473 baharında büyük ordusu ile Erzincan'a doğru ilerlemesi üzerine, Uzun Hasan İçel sâhillerine kuvvet göndermek ve Hıristiyan kuvvetleri ile temâs kurmak imkânını bulamadı. Her şey Fırat vâdisindeki karşılaşmanın sonucuna bağlı idi.

Osmanlıların Anadolu'da uğraşıları, Batılıları saldırı için dâimâ cesaretlendirmiştir. 1469'da Venedik donanması, Ağriboz'dan hareket ederek, Rumeli sâhillerini vurmiş; Limni ve İmroz adalarını işgâl etmiş; zengin ticâret merkezi Enez'i yakıp-yıkmıştı. Bu sırada Osmanlı donanması Karadeniz'de meşgûl idi[6]. Bu cür'etli taarruz üzerine Fâtih, düşmana ağır bir darbe vurmağa karar verdi ve hedef olarak çoktan beri düşündüğü Ağriboz'u seçip, ordusuyla ada karşısına geldi. Gelibolu vâlisi Mahmud Paşa donanma ile denizden, Venedik donanmasını gözetim altında tutup çıkarmayı korurken, Fâtih Eğriboz adası ile kara arasında bir köprü yaptırdı; ordusunu geçirdi ve Ağriboz kalesini, şiddetli bir hücum ile aldı (11 Temmuz 1470)[7]. Ağriboz'un düşüşü, yalnız Venedik'te değil, tüm Avrupa'da heyecan ve telâş uyandırdı. Osmanlıların denize hâkim olduğu sanıldı. 1471 noelinde Papa IV. Sixtus 6 kardinali, Avrupayı Türklere karşı haçlı seferine tahrik için vazifelendirdi. Napoli ve Venedik ile bir haçlı donanması teşkili için ittifak imzâladı; fakat diğer Avrupa devletleri katılmadılar.

---

5 Tursun Bey, 122.

6 Bkz. *Beleten*, sayı 30, s. 203.

7 bkz. *Fetihnâme*, nşr. Ahmed Ateş, *Fatih ve İstanbul dergisi*, I, 281 v.dd.

Fâtih, 1474-1478 yıllarında Venedik topraklarına karşı saldırılara geçti. 1474'de Rumeli beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa Arnavutluk'ta en kuvvetli Venedik kalesi olan İşkodra'yı şiddetle muhâsara etti ise de, alamadı (15 Temmuz-28 Ağustos). 1475'te kuvvetlerini Kefe üzerine göndermeğe hazırlanan Fâtih Venedik ile tekrar barış müzâkerelerine başladı. Ertesi yıl Bogdan seferini yaptı (1476). Ancak 1477'de Venedik'e karşı yeniden saldırıya geçti: Süleyman Paşa, bu sefer Venedik'e âit İnebahtı (Lepanto) üzerine yürüdü. Denizden yardım alan kale zaptedilemedi. Aynı tarihte Arnavutluk'ta Venedik tarafından müdafaa olunan Kruya (Akçahisar) kalesi Evrenos-oğlu Ahmed tarafından abluka altına alındı. Ahmed Bey denizden gelen bir Venedik yardımcı kuvvetini sâhilde karşılayarak, bozguna uğrattı. Yine 1477 yılının son baharında Bosna beyi İskender Paşa kumandasında bir ordu, Venedik'in kuzey İtalya'daki arâzisine, büyük bir akın yaptı. Türk atlıları İsonso (Aksu) ve Tagliamento ırmaklarını aştılar ve Venedik şehri karşısındaki zengin ovayı alt-üst ettiler. Ertesi sene Friuli'ye aynı şekilde bir akın yapıldı. Nihâyet 1478 baharında bizzat padişah Arnavutluk'ta Venediklilere karşı sefere çıktı. Doğrudan doğruya, İşkodra (İskenderiye) üzerine yürüdü. Kuvvetle berkitilmiş olan bu sarp kale, şiddetli topçu ateşi ile, genel saldırılara dayandı. Son taarruzlardan yılan ve vebâ salgınına uğrayan Venedik, abluka altında bulunan İşkodra'ya yardım göndereмeyeceğini anladı. 1478 yılı başında İstanbul'da başlamış olan barış görüşmeleri tekrar ele alındı (Aralık, 1478) ve 25 Ocak 1479'da 16 yıl süren bu uzun harbe son veren barış antlaşması imzâlandı. Venedik İşkodra'yı boşaltmağa ve teslime râzı oluyor, Akça-Hisar (Kruya)'ı, Limni, Ağriboz adalarını, Mora'da Maina (Mayna) dağlık bölgesini bırakıyor; buna karşılık pâdişah harp sırasında Mora, Arnavutluk ve Dalmaçya'da aldığı yerler dışındaki yerleri geri veriyordu. Venedik, ticaret serbestliği karşılığında her yıl 10.000 altın, ayrıca şap iltizâmından eski borcu olan 100.000 dukayı 2 yıl içinde ödemeyi kabul ediyordu; Venedik İstanbul'da bir balyoz bulundurarak, kendisi tebaasının hukuk işlerinde hüküm vermek hakkına sahip olacaktı.

Fatih, bu antlaşma ile haçlı plânları arkasındaki büyük deniz devletini barışa zorlamış bulunduğundan, şimdi Rodos'a, İtalya'ya ve Papa'ya karşı saldırıya geçebilirdi. Fatih, 1480 baharında bir taraftan vezir Mesih Paşa idaresinde bir donanmayı Rodos üzerine, öte taraftan Gedik Ahmed Paşa kumandasında bir donanmayı güney İtalya'ya sevk ederek, fütûhatının yeni bir aşamasına girmiş bulunuyordu. 1480'de Rodos kalesi önünde Osmanlı ordusu, 90 günlük çetin bir kuşatmadan sonra, büyük zâyiât ile çekilmek zorunda kaldı. Gedik Ahmed Paşa ise, 1479'da Tocco hânedanına âit Aya Mavra, Kefalonya ve Zanta adalarını aldı ve Napoli kırallığının iç işlerine karışmak imkânını buldu, sonra 1480'de 132 gemi ve 18.000 (?) kişilik bir kuvvet ile Avlonya'dan hareket ederek (26 Temmuz), Güney İtalya'da Napoli kıralına ait Otranto'yu hücûmla zaptetti (11 Ağustos). Kaleyi berkitip, bir üss hâline getirerek, ordan etrafa akınlar yapmağa başladı. Bu sefer, Roma'nın fethine bir başlangıç sayılıyordu. Papa, Roma'yı bırakıp, kaçmayı düşündü. Fâtih'i büyük plânında ölüm durdurmuş, eserini ancak torunu Yavuz Selim ve Kanunî Süleyman tamamlamışlardır.

IV. Karadeniz bir Osmanlı Gölü

Boğazlarda Osmanlı hâkimiyeti kurulduktan sonra, Karadeniz'de Ceneviz'in hâkimiyetini devam ettirmesi ve kolonilerini koruması imkânsız hâle gelmiş oluyordu. E.S. Piccolimini (sonra Papa Pius II) İstanbul fethinden sonra, Papa'ya "şimdiden Karadeniz bize kapanmıştır" diye yazmış idi[8]. Daha 1454'te Karadeniz'e çıkan donanma bütün Ceneviz kolonilerini haraca bağladı. Fâtih,

[8] Zeinkeisen, *GOR*, II, 46.

1463'te Venedik'e karşı savaş başlarken, donanmanın takviyesi için önlemler aldı.[9] Marmara sahilinde eski Bizans tersânesi bu dönemde onarılmıştır. 1474 tarihli bir Gelibolu defterine göre (Belediye kütüp., Cevdet yazmaları, 0.79) o tarihte donanma 92 kadırga, 5 galyata ve 11 büyük "kayıktan" mürekkeptir (Fâtih zamanında donanmada 300-400 gemiden bahsedilmesi, nakliyat gemileri ve diğer küçük gemilerin sayılmasından ileri gelmektedir). Halbuki İstanbul kuşatması sırasında, Fatih'in harp gemisi olarak, yalnız 30 kadırgası var idi. Osmanlı deniz kuvvetinin kurucusu Fatih'tir.

İstanbul fethi akabinde, 3 Haziran'da, Galata Cenevizlilerden teslim alındı. Boğazlara hakim olan Fâtih, Karadeniz'in tamamıyla kendi hükmü altında olduğunu biliyordu. Bu denizi bir Türk gölü haline getirmeğe çalıştı. Evvelâ 1454 yazında bu denize donanmasını gönderdi. Karadeniz Ceneviz kolonilerinin merkezi olan Kefe, Kırım Hanı Hacı Giray'ın müttefik kuvvetleri ile birlikte sıkıştırıldı. Uzun müzakerelerden sonra Cenevizliler, Osmanlı pâdişahına 3.000 ve Han'a 1.200 altın vermeğe râzı olarak haracgüzarlığı kabul etmek zorunda kaldılar. Aynı yaz Osmanlı donanması Akkerman'ı da tehdit etti ve Bogdan beyinden harâc istedi. Bogdan ticareti, Boğazlar'dan ve Karadeniz'den serbest geçişe bağlı idi. Bogdan beyi 5 Ekim 1455'te Osmanlı tâbîliğini ve 2.000 altın yıllık haracı kabul etti. Buna karşılık Bogdanlılar, Osmanlı ülkelerinde serbest ticaret izni aldılar.

Trabzon Rum İmparatorluğu da 1456'da Osmanlı harac-güzârlığını kabul etti. Böylece, Karadeniz kıyılarındaki bütün hükûmetler Osmanlı matbûluğunu tanımış oldular. Fâtih, 1479'a kadar, Bogdan hâric, bu yerler üzerinde doğrudan-doğruya Osmanlı egemenliğini kuracaktır: Evvelâ 1459'da Amasra'yı, 1461'de Sinop ve Trabzon havâlisini alarak, Karadeniz'in Güney Anadolu kıyılarını ilhâk etti. Kuzey kıyılarında Kefe ve ona tâbî Ceneviz kolonileri, bir Osmanlı istilâsı olasılığına karşı, Kırım hanı, Mengüp beyi ve Bogdan voyvodası ile ittifak kurmaya çalıştılar. Bu dönemde Doğu Avrupa'nın en kuvvetli devletinin başında bulunan Yagellonlar, Karadeniz hâkimiyeti için Fatih'e rakip görünüyorlardı. Asıl önemlisi, Kırım hanı da Osmanlıların Kefe'de yerleşmesini istemiyordu. 1469'da Yâkub Bey idaresindeki Osmanlı donanmasının Kefe'ye saldırısı üzerine, Mengli Giray Han, Fatih'e "karındaşım" hitâbı ile yazdığı bir mektup ile olayı protesto ediyordu[10].

Fâtih, Kırım hanlığındaki son gelişmeler sonucu, hanlık kuvvetlerinin kendisi ile birleştiğini ve fütûhâtın kolayca başarılabileceğini gördü. Derhâl vezîr-i âzam Gedik Ahmed Paşa'yı, kuvvetli bir donanma ile bu tarafa gönderdi, Dört günlük kuşatmadan sonra, Kefe şehri Ahmed Paşa'ya teslim oldu (6 Haziran 1475). Kefe fetihnâmesine göre[11], o sırada Kırım beylerinden bazıları da Osmanlı zaferini görerek, pâdişaha itâatlarını sunmuşlardır. Gedik Ahmed Paşa güney Kırım sâhillerinde Kefe'ye bağlı bütün Ceneviz kolonilerini zapt ve Osmanlı ülkesine ilhâk etti; sonra Azak'da alındı. Sugdak'ta Cenevizliler tarafından üç kardeşi ile hapsedilmiş olan Mengli Giray, Ahmed Paşa tarafından kurtarılmış ve Osmanlılara bağlılığını gösteren bir vesika imzalayarak, tekrar hanlığa geçmiştir[12].

Fâtih, Karadenizin hâkimiyetini tamamlamak üzere, 1479'da Taman ve Çerkezistan sâhillerine yeniden bir donanma gönderdi. Bu donanma Anapa, Kopa ile Taman yarım-adasında Matrega (Tamatarhan)'yı zaptetti.

---

9 krş. Kritovoulos, s. 85.

10 bkz. İnalcık, *Belleten*, sayı 30, s. 203.

11 Topkapı Sarayı, nr. E. 11635 ve 11687.

12 H. İnalcık, "Yeni vesikalara göre, Kırım hanlığının Osmanlı tâbiliğine girmesi", *Belleten*, sayı 30, s. 205–229.

© 2008 DEĞİŞİM YAYINLARI

Editör
Doç. Dr. Mustafa DEMİR

İç Düzen
D. Ali DERVİŞOĞLU

Kapak Tasarım
Aydın Yıldırım DURAN

I S B N
978-605-0042-01-6

1. Basım
İstanbul - Ocak 2008

Baskı - Cilt
Melisa Matbaası

DEĞİŞİM YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. 52/2
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: 0 (212) 514 29 71
Faks: 0 (212) 514 42 31

bilgi@degisimyayinlari.net
www.degisimyayinlari.net

Bu kitabın tüm yayın hakları DEĞİŞİM YAYINLARI'na aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

ÇANAKKALE SAVAŞLARI TARİHİ

CİLT I

Editör
Doç. Dr. Mustafa DEMİR

değişim®
yayınları